

21. AUGUST 1965

«Industriskandalene»

Etter de bitre oppgjør i Stortinget om koksverket, Kings Bay, Lindstrøms arrestasjon, Fleischer-utvalgets innstilling og Husnes-saken ble det vanlig i den borgerlige presse å skrive om industriskandalene som regjeringen Gerhardsen og Arbeiderpartiet hadde ansvaret for. Statsminister Einar Gerhardsen tok opp disse beskyldningene i et foredrag i Mo i Rana den 21. august 1965. Her sa han bl. a.:

Så lenge Norge hadde borgerlig styre, spilte industripolitikken en ytterst beskjeden rolle. I midten av 1930-åra innledet Nygaardsvolds regjering en aktiv industripolitikk og fikk blant annet opprettet Den norske Industribank. På det grunnlag som den gang ble lagt, har Arbeiderpartiet etter hvert utviklet en moderne og omfattende industripolitikk på linje med den som føres av mange andre land. For å kunne gjøre dette, opprettet vi et eget industridepartement.

Denne moderne industripolitikk er et av de mange nye innslag som Arbeiderpartiet har gitt norsk politikk. Som rimelig kan være har det vært mye diskusjon om industripolitikken. Men ordskiftet endret plutselig karakter i forbindelse med Kings Bay-saken for to år siden. Da begynte de borgerlige partier et propagandafelttog som skulle gi inntrykk av at Arbeiderpartiets industripolitikk hadde ført til en rekke skandaler.

Norsk Jernverk er angivelig en slik industriskandale. I så fall er det svært mange som er innblandet. Jernsaken har beskjeftiget norske sinn helt siden slutten av forrige århundre og er blitt utredet av hele seks forskjellige komitéer i dette århundre. Fellesprogrammet som de politiske partier laget i 1945, hadde en klar formulering om at «jernsaken må løses». Året etter godtok Stortinget enstemmig regjeringens forslag om å reise Jernverket.

Enstemmigheten var et uttrykk for den oppfatning at her forelå en stor nasjonal sak. Alle var klar over at det var en vanskelig sak forbundet med stor økonomisk risiko. Daværende industriminister Lars Evensen under-

streket dette sterkt i Stortinget, og sa at vi måtte være forberedt på bitre skuffelser, bakslag og vanskeligheter. Stortinget vedtok likevel enstemmig at verket skulle bygges. I dag synes de borgerlige partier å ha glemt hva de selv har vært med på å beslutte.

I den borgerlige agitasjon om Jernverket kan en stadig støte på slike påstander som at det har vært enorme overskridelser under reisingen av verket, og at byggetida ble meget lengre enn planlagt. Dette er en usaklig framstilling av det som virkelig har foregått. Under første byggetrinn fant det sted en sterk prisstigning, vesentlig fordi Norge måtte slå følge med Storbritannia og devaluere, og fordi vi fikk Korea-krigen. Derved ble all bygge- og anleggsvirksomhet og alle innkjøp fordyret, men det er et forhold som vanskelig kan anvendes for å kritisere regjeringen, industridepartementet eller Jernverket.

Under første byggetrinn skjedde det også en viktig endring i planene for kraftforsyning. Opprinnelig var det meningen at kraften skulle komme fra Glomfjord, men et enstemmig storting besluttet at kraften derfra skulle stilles til rådighet for en fabrikk som Norsk Hydro ville bygge. Avgjørelsen førte til forsinkelser for Jernverket, men var utvilsomt riktig ut fra et helhetssyn. På denne måten fikk vi nemlig et nytt stort industrisamfunn i Glomfjord. Jernverkets kraftforsyning ble basert på Røssåga, hvor kraftkildene er så store at de gav muligheter for et større jernverk enn man kunne få ved hjelp av kraften fra Glomfjord.

Dette er en av de mange endringer som har funnet sted i planene, og som har ført til at vi har fått et annet og meget større jernverk enn det man opprinnelig tok sikte på. Endringene er ikke noe bevis på dårlig planlegging. Ethvert større industriselskap må stadig revidere sine utbyggingsplaner. Stortinget er hele tida holdt underrettet og har godtatt forandringene. Ikke en eneste gang er det til anlegget brukt midler som ikke på forhånd har vært godkjent av Stortinget.

Etter fire utbyggingstrinn har vi i dag et jernverk med en årskapasitet på 700 000 tonn råjern. Planene fra 1945 var bare på mellom 170 000 og 180 000 tonn. Stålkapasiteten er også betydelig større enn opprinnelig planlagt.

Jernverket har nå vært i drift i mer enn 10 år. Verket har på denne tida omsatt produkter for 1700 mill. kroner, hvorav 1100 mill. kroner er eksportert. Ved dets forskjellige anlegg er sysselsatt 3200 mann. En liten vandring i gatene i Mo gir et håndgripelig og levende inntrykk av den utvikling som har funnet sted. Like etter krigen bodde det færre enn 4000 mennesker her, i dag over 18 000. Og kommunen har utarbeidet planer for en by med 40 000 innbyggere.

Jernverket har i tre år gått med overskudd, men i sju år med underskudd. I fjor var underskuddet omtrent 2,6 mill. kroner etter at avskrivninger var beregnet og renter betalt. Bedømt fra et rent forretningsmessig synspunkt er driftsresultatene ikke tilfredsstillende. Men også ut fra en forretningsmessig vurdering må en ta hensyn til at Jernverket ennå ikke er fullt utbygd, og at resultatet skulle bedre seg ved full utbygging.

En må også ta i betraktning at Jernverket arbeider på et nærmest tollfritt hjemmemarked, hvor stålprisene er lave. Det er jo ikke alminnelig at et land bygger opp et nytt stort jernverk uten å beskytte bedriften med oppfostringstoll. Den norske regjering har — av hensyn til den øvrige industri og særlig verkstedsindustrien — funnet at det er riktig å gi avkall på slik beskyttelse. Denne politikk har imidlertid hatt følger for Jernverkets lønnsomhet.

Men det er to vesentlige årsaker til at Jernverket ikke kan vurderes på et snevert forretningsmessig grunnlag. For det første trengte Norge av industripolitiske grunner et nytt stort jernverk. Alle utviklede industriland regner det for å være av den største betydning å ha et nasjonalt jern- og stålmiljø. Jernverket har vært et viktig ledd i vår industrireising. Det har stor forsyningsmessig betydning, og mer enn to tredjeparter av anleggsutgiftene er gått til kjøp av norsk materiell og norske arbeidstjenester.

For det andre har Jernverket spilt en sentral rolle i utbyggingen av Nord-Norge. Vi må se Jernverket som et nasjonalt løft for å sikre Nord-Norges økonomi og for å skaffe arbeidsmuligheter der.

En annen sak er at vi må sette alt inn på at Jernverket på lengre sikt kan bli en lønnsom bedrift. Det kan vanskelig skje uten en sanering som innebærer at kapitalen nedskrives, og at rentebelastningen blir redusert. Dette er ikke noe nytt spørsmål. Jernverkskommisjonen anbefalte i sin tid at en tredjedel av den samlede anleggskapital med en gang skulle nedskrives ved en bevilgning over statsbudsjettet. Stortinget fant imidlertid ikke å ville gjøre dette med en gang.

Statsministeren redegjorde deretter for oppnevningen av Backe-utvalget og dets innstilling om refinansiering av Jernverket og samarbeid med Christiania Spigerverk, for vedtaket i Stortinget om å bygge koksverket, som skulle sikre kulldriften på Svalbard (hva man vel nå kan si er oppnådd) og for Husnes-saken. Om Husnesverket kan det vel nå sies at det er blitt en god bedrift både for Norge og for aksjonærene, og at Den norske Creditbank gjorde landet og bedriften en bjørnetjeneste da banken trakk seg ut av arbeidet med den norske aksjetegningen i 1963. De særavtaler mellom de utenlandske finansselskaper og Sør-Norge-Aluminium som daværende statsråd Holler ble så sterkt kritisert for at han ikke hadde meddelt regjeringen og Stortinget, er seinere uten vesentlige endringer godkjent av regjeringen Borten og av Stortinget.

Statsminister Gerhardsen sa videre:

Den som vil utrette noe, kan ikke unngå kritikk. Men Arbeiderpartiets industripolitikk har, sett under ett, gitt meget gode resultater. De borgerlige partiers skandalepropaganda viser først og fremst hvilken negativ innstilling disse partiene har.

Arbeiderpartiets industripolitikk omfatter mange forskjellige tiltak. Jeg kan ikke i dag gi noen fullstendig oversikt, men vil gjerne peke på de sider av den som har størst betydning for Nord-Norge og for distriktene ellers.

Det er naturlig å nevne kraftutbyggingen først. Like etter krigen foreslo en sakkyndig komité at vi skulle legge opp til et utbyggingstempo som var tre ganger så høyt som i 1920-åra. Men vi kom hurtig langt høyere, og i 1960-åra har vi holdt et utbyggingstempo som er tretten ganger høyere enn i 20-åra. Vår kraftproduksjon er blitt mellom fire- og femdoblet etter krigen, og det har gjort det mulig å reise mange bedrifter rundt om i landet. Så å si hele landet har nå elektrisk strøm — noe som har krevd store tilskudd fra staten. Nord-Norge alene har etter krigen fått 260 mill. kroner som statsstøtte til dette. La meg også minne om at Norge er bedre utstyrt med elektrisitet enn noe annet land i verden, til og med bedre utstyrt enn Amerika. Og vår store kraftutbygging er helt overveiende et resultat av en statlig og kommunal innsats.

Den norske stat har etter krigen engasjert seg i en rekke offentlige og halv-offentlige industriselskaper. Jeg har allerede utførlig omtalt et par av dem. La meg fra andre distrikter nevne de nye store aluminiumsfabrikkene i Årdal og på Sunndalsøra, de gjenoppbygde gruveanlegg i Sør-Varanger, statens gruvedrift i Fosdalen og på Stord, olivin-bedriften på Sunnmøre, Norsk Hydros anlegg rundt om i landet og de tre gamle militære bedrifter som er blitt modernisert.

Ettersom de borgerlige partier beskjeftiger seg så sterkt med de statsbedrifter som går med underskudd, er det på sin plass å slå fast at mange går med overskudd. De rene statsbedrifter gav i fjor et samlet overskudd på vel 51 mill. kroner. Det er et netto overskudd, idet underskuddene ved de selskapene som gikk med tap, er trukket fra. Til dette kommer overskuddet ved Norsk Hydro og de øvrige blandede industriselskaper, hvor staten har den avgjørende innflytelse. Der var nettooverskuddet 27 mill. kroner.

Industridepartementet har også samarbeidet med private bedrifter om industrireisingen i distriktene. På det grunnlag er det reist ikke så få private storbedrifter rundt om i landet. En av dem er aluminiumsfabrikken i Mosjøen.

Det er storbedriftene som naturlig nok vekker størst oppmerksomhet, men Arbeiderpartiet har i sin industripolitikk lagt meget stor vekt på også

å utvikle de mindre og små bedrifter. Mange offentlige tiltak har tjent nettopp dette formål. La meg kort nevne stikkord som Distriktenes utbyggingsfond, Industribanken, Tiltaksfondet, Produktivitetsfondet, Håndverksfondet, Hjemmeindustriens omstillingsfond, Statens teknologiske institutt og hele distriktsplanleggingen.